

А. Ю. Мартинов

Європейська інтеграція

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ – складний та суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісної співпраці європейських держав. Є одним із проявів провід. тенденції сучас. істор. розвитку – посилення всебіч. взаємозалежності держав, передусім в екон. сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених нац. спільнот. Дослідники Є. і. не мають єдиної концепції її поступу: тривають дискусії щодо визначення моменту поч., геогр. меж, етапів і кінц. мети. Більшість істориків вважають, що поворот. моментом у формуванні істор. тенденції до тіснішої співпраці народів Європи стали події 1-ї світової війни. Після 1918 представники європ. політ. еліти дійшли висновку, що розпалювання новіт. «європ. громадян. війн» спричинюють певні структури нац. держав (в першу чергу пов'язані з ідеологією радикал. *націоналізму*), які провокують міжнац. конфлікти. Ефективно протистояти «силам війни», на думку цих політиків, могли лише сили, які б орієнтувалися на об'єднання європ. держав. Одним із перших почав пропагувати цю ідею австр. граф Р. Куденхове-Калергі. У праці «Pan-Euro» («Пан-Європа», Відень, 1923) він, зокрема, писав, що умовою виживання Європ. континенту в міжнар. системі, де домінують США, Британ. імперія, СРСР та Китай, є реалізація проекту створення союзу європ. країн. 1923 прибічники даного проекту, що зібрались у Відні з ініціативи Р. Куденхове-Калергі, започаткували пан'європ. рух. Проте у 1920–30-і рр. цей рух, незважаючи на приналежність до нього таких харизмат. політиків, як *Т.-Г. Масарик*, *А. Бріан* (Франція), колиш. голова рос. Тимчас. уряду *О. Керенський* та ін., не зміг сформувати потуж. заг.-європ. тенденції, здатної протистояти поширенню практики подолання наслідків тогочас. екон. депресії авторитар. засобами. Після 2-ї світової війни вже не лише окремі представники еліт європ. країн (такі як лідер Консерватив. партії Великої Британії *В. Черчилль*, що пропонував об'єднати зх.-європ. народи в Сполучені Штати Європи), а й широкі кола громадськості почали активно підтримувати ідею побудови відносин між європ. країнами на якісно новому рівні. Крім того, до пошуку ефектив. форм співпраці зх.-європ. держави спонукала екон. і політ. необхідність конкурувати з СРСР та США. Посиленню консолідації зусиль сприяв також досвід міждерж. співробітництва у процесі реалізації плану Дж. Маршалла (1947) з відродження зруйнованих у ході 2-ї світової війни нац. економік. Предметом сусп. дискусій стало обговорення форм і механізмів Є. і. Розглядалися можливості створення мережі заг.-європ. регіон. інституцій консультатив.

характеру, формування наддерж. організацій з широкими повноваженнями, об'єднання держав у федерацію. На поч. 1950-х рр. у питаннях політики реалізації Є. і. почали домінувати два осн. підходи. Один із них орієнтов. на використання суто ліберал. інструментів інтеграції, що, на думку його прихильників, могла найкраще розвиватися лише тоді, коли була б наслідком зняття перешкод для вільної торгівлі. Прибічники ін. підходу віддавали перевагу принципу актив. впливу політики на економіку та створенню для цього відповід. міжнар. інституцій з наднац. повноваженнями. Вперше процес Є. і. інституційно оформлений на рівні екон. інтеграції в межах однієї галузі 1951, коли Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Італія, ФРН і Франція створили Європ. об'єдн. вугілля і сталі (ЄОВС). Поступово цей процес вийшов на більш високі рівні міждерж. узгодження фінанс., податк., інвестиц., пром. і соц. політики, до нього залучалися все нові й нові учасники. Такими етап. рівнями інтеграції були: зона вільної торгівлі (1957), спіл. ринок (1968), митний та екон. союзи (1992), етап конвергенції нац. економік (2002). Зближення нац. екон. систем створило передумову для посилення тенденцій до ширшої політ. Є. і., яка потребувала відмови нац. держав від частки суверенітету на користь наднац. інституцій. Спіл. соціокультурні цінності та взаємодія громадян. суспільств європ. країн стали підґрунтям для порозуміння між нац. елітами країн-учасниць процесу Є. і. 1957 чл. ЄОВС підписали у Римі договір про утворення Європ. екон. співтовариства (ЄЕС) та Європ. товариства з атом. енергії (Євратом), що набув чинності 1958. Велика Британія спочатку була проти поглиблення політ. складової Є. і., тому 1959 ініціювала утворення разом із Австрією, Данією, Норвегією, Португалією, Швецією та Швейцарією Європ. асоц. вільної торгівлі (ЄАВТ; набула чинності 1960). Однак уже 1973 Велика Британія, Данія та Ірландія вступили до ЄЕС. 1974 відбулося об'єднання ЄОВС, ЄЕС та Євратому, 1981 до ЄЕС приєдналася Греція, 1986 – Португалія та Іспанія. Кількісне збільшення чисельності країн-чл. ЄЕС спонукало європ. політиків до перегляду принципів Є. і. 1986 підписано Єдиний європ. акт, що відкрив шлях до поглиблення Є. і., а також затвердив прапор ЄЕС – блакитне полотнище з жовтими зірками (їх було на той час 12 – за кількістю країн-чл. ЄЕС), розташ. колом, і гімн – «Оду радості» Л. ван Бетговена. 1992 укладений Маастрихт. договір, після ратифікації якого 1993 створ. [Європейський Союз](#). 1995 чл. ЄС стали Австрія, Швеція та Фінляндія. Надалі Є. і. почала розвиватися за принципом «різних швидкостей»: до вже досягнутих рівнів співпраці країн-чл. ЄС ін. країни могли приєднуватися в процесі виконання ними вимог, визначених для відповід. рівнів інтеграції. Це дало можливість ЄС надалі розширюватися та поглиблювати екон. інтеграцію між країнами, що вже тривалий час були його членами. Саме завдяки такій політиці в рамках ЄС 1999 утвор. Монетар. союз, 2004 до нього прийнято Естонію, Кіпр (грец. частину), Латвію, Литву, Мальту, Польщу, Словаччину, Словенію, Угорщину, Чехію. На поч. 21 ст. у середовищі європ. політ. та екон. еліт співіснують різні погляди на перспективи Є. і. «Європ. скептики» вважають, що одночасне розв'язання проблем консолідації ЄС та подальшого його розширення призведе до небезпеч. криз. явищ. На їхню думку, нове розширення ЄС уповільнить зближення рівнів життя насел.

країн-чл. ЄС, загальмує процес розширення Монетар. союзу, унеможливить поглиблення політ. інтеграції. Натомість «європ. оптимісти» вважають, що практикування принципу «багатьох швидкостей» і надалі цілком виправдане. На їхню думку, країни «ядра» ЄС, до яких належить «шістка», що 1957 започаткувала Європ. співтовариство, можуть зосередитися на створенні федератив. або конфедератив. міждерж. союзу, а ті європ. країни, які ще не є чл. ЄС, можуть приєднуватися до союзу на тих чи ін. менш високих рівнях інтеграції. За прогнозом Брюссел. центру політ. дослідж. європ. інтеграції до 2009 можливий вступ до ЄС Ісландії, Норвегії, Болгарії, Румунії, Хорватії, до 2015 – Швейцарії, Македонії, Туреччини, до 2020 – Албанії, Сербії і Чорногорії, Боснії і Герцеговини, після 2025 – Білорусі, України, Молдови. Нині зазначені країни зараховані до категорії «особл. сусідів» ЄС, відносини з ними будують за програмами «спец. партнерства».

Після здобуття 1991 Україною незалежності її усталені екон. зв'язки з колиш. респ. СРСР підштовхували укр. керівництво в першу чергу до налагодження відносин з державами, що утворилися на пострад. просторі (*Союз незалежних держав*, [ГУАМ](#)). Водночас необхідність впровадження нових технологій, інтеграції у світ. економіку, пошуку нових ринків збуту для укр. виробників товарів і послуг спонукала укр. керівництво до проголошення багатовектор. зовн.-політ. курсу, який мав забезпечити укр. присутність у всіх геополіт. процесах, де був наявним укр. нац. інтерес (найбільшою мірою – у процесах Є. і.). 2004 ЄС став зх. сусідом України. Водночас посилювалися спроби РФ (сх. сусіда) реалізувати проект євразій. інтеграції. Україна змушена була приєднатися до процесу створення [Єдиного економічного простору](#) (ЄЕП) разом із РФ, Білоруссю та Казахстаном. Прихильники моделі євразій. інтеграції ставили перед Україною завдання забезпечити розвиток ЄЕП на принципах та цінностях, які свого часу гарантували ефектив. розвиток процесу Є. і. Критики цього курсу наголошували, що одночасна участь України в двох геополітично поляр. інтеграц. угрупованнях – ЄС і ЄЕП – неможлива. 2005 нове керівництво України беззапереч. пріоритетом визначило курс на прискорене приєднання до процесів Є. і.

Рекомендована література

1. Чубарьян А. Европейская идея в истории. Проблемы войны и мира. Москва, 1987;
2. История европейской интеграции (1945–1994 гг.): Итоговые мат. междунар. конф. Москва, 1995;
3. Медведев Л., Синдеев А. История западноевропейской интеграции (40–90-е гг. XX века). Тверь, 1999;
4. История европейской интеграции. Москва, 2000;
5. Борко Ю. От европейской идеи – к единой Европе. Москва, 2003;
6. Буряк П. Ю., Гупало О. Г. Європейська інтеграція та глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. К., 2007.

Бібліографічний опис:

Європейська інтеграція / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17370>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).